

Joanna Urbańska

Az emlékezet szolgálatában

Szent II. János Pál pápának számos értékes műve mellett van egy *Emlékezet és azonosság* című könyve, melynek üzenete nagyon is érthető nemzeteink számára. A sors- és értékközösségen alapuló ezeréves barátságon túl, a szívből fakadó, alulról szerveződő ember és ember közti testvéri kapcsolatokon túl éppen az is összeköti a magyar és a lengyel népet, hogy mi jól tudjuk, mennyire fontos ez a két fogalom. Emlékezet és azonosság nélkül nem lennének sem magyarok, sem lengyelek. Ezért emlékezünk. Emlékezünk honfitársainkra, akik előttünk jártak ezen a földön, mert – Adam Mickiewicz szavaival élve – ha mi elfelejtjük őket, minket is elfelejt az Úristen.

A tavalyi év egészen különleges volt számunkra a nemzeti emlékezet szempontjából, hiszen 2018. november 11-én ünnepeltük a lengyel függetlenség és államiság visszaszerzésének 100. évfordulóját. Természetesen ez egy szimbolikus dátum hazánk életében, olyan sorsfordító, boldogsággal teli mozzanat, amely nem valósulhatott volna meg az előző nemzedékek hősies fegyveres szabadságharcai és a kitartó, áldozatos, mindennapos munkája nélkül. Metaforikusan szólva, a szabadságért folytatott küzdelem egy váltófutáshoz hasonlítható, melyben a lengyelek több generációja vett részt: hosszú évtizedek 1918 előtt és hosszú évtizedek 1918 után. Úgy adatott, hogy Lengyelország csupán 20 évig élvezhette a 123 évig tartó felosztottságát követően kivívott szuverenitását. Így nincs olyan nemzedék, társadalmi réteg és korosztály, amely nem képviseltette volna magát ebben a függetlenségi stafétában.

Ilyképpen az idei esztendő is bővelkedik rendkívül fontos jubileumokban, mind a centenáriumi ünnepek, mind más jelentős történelmi események tekintetében. Közülük a legszomorúbb a második világháború kitérésének 80. évfordulója, amely Lengyelország számára az egyik legnagyobb történelmi csapás, legfájóbb tragédia. Ahogy viszont az emberi életnek is vannak felváltva boldog és fájdalmas pillanatai, egy különösen örömteli jubileumot is celebrálunk 2019-ben, ugyanis pontosan nyolc évtizede, 1939. május 24-én nyitotta meg kapuit a budapesti Lengyel Intézet. Sajnos mindössze 4 hó-

nappal később a két totalitárius nagyhatalom újra széttépte hazánkat. Ám ennek a kimondhatatlanul szörnyű eseménynek is volt lélekemelő oldala, hiszen magyar barátaink nem hagytak minket cserben, megnyitották a határt több tízezer lengyel menekült előtt, a Lengyel Intézet pedig zavartalanul mű-

ködhett Budapesten egészen az 1944-es német megszállásig. Ez fényt derít a magyar–lengyel barátság egyik leghősiesebb dimenziójára, bemutatva, hogy szolidaritásunk nemcsak a közös harcban nyilvánult meg, hanem ugyanilyen nemes és kiemelkedő eredményeket hozott az embermentés területén is. Erre kiváló példa Henryk Sławik és id. Antall József együttműködése, amely szemlélteti a magyar–lengyel testvéri kapcsolat ritkábban hangoztatott aspektusát. Embermentő tevékenységük bebizonyította, hogy a két jó barát nemcsak egymásért áldozza fel életét, hanem arra is képes, hogy egy másik bajba jutott nép megmentéséért kockára tegye saját és családja életét, csak azért, mert így helyes, és ezt diktálja a becsület és a lelkiismeret. Hiszen a lengyel menekültek tömegei között, akik biztonságos és szeretettel teli menedéket találtak Magyarországon, több ezer zsidó is volt. A magyar állam legmagasabb szintű vezetői megnyitották előttük a határt és sokoldalú segítséget nyújtottak vallási hovatartozásuktól függetlenül. Így Teleki Pál, Keresztes-Fischer Ferenc, id. Antall József, Varga Béla és még megannyi magyar hős már örökre helyet foglal a lengyel nemzet hálás emlékezetében.

Hasonló szeretettel emlékezünk azokra a magyar katonákra, akik önzetlen, sokrétű segítséget nyújtottak lengyeleknek a varsói felkelés folyamán, melynek 75. évfordulóját augusztus 1-én ültük. A varsói felkelés a második világháború legnagyobb és legvéresebb felkelése volt, így érdemes több szót ejteni előzményeiről és tragikus következményeiről. A németek által megszállt Varsóban 1939 óta mindennapos volt a halál és a rettenetes terror, amely többek között razziákban és tömeges kivégzésekben nyilvánult meg. A hihetetlenül kegyetlen elnyomás 59 hónapja után végre eljött a „W” óra – 1944. augusztus 1-én, 17 órakor kirobbant a lengyel fővárosban a felkelés. Közvetlenül előtte a Vörös Hadsereg elérte Varsó külterületeit és a városon áthaladt egy nagy német hadiszökevény-hullám a keleti frontról, ami a háború gyors befejezésének reményével töltött el mindenkit. A felkelők zöme számított a nyugati szövetségesek segítségére – nem tudván, hogy azok már egy évvel korábban elárulták és eladták Lengyelországot Sztálinnak, ami az egész ország szovjetizálását jelentette. Hazánk politikai helyzete leginkább egy görög tragédiára hasonlított: nem létezett jó megoldás, Lengyelország halálos csapdába került. A szituáció re-

ménytelenségét legtalálóbban egy fiatal katona-költő verséből kiragadt mondat ábrázolja: várunk téged, te vörös dögvész, hogy felszabadíts minket a fekete haláltól. Ha már szóba került az irodalom, érdemes megjegyezni, hogy a háború alatt rengeteg tehetséges író és költőt vesztettünk. 75 éve, 1944.

aug. 4-én, a varsói felkelés 4. napján esett el az egyik legnagyobb, legeredetibb lengyel költő, Krzysztof Kamil Baczyński. Mindössze 23 éves volt. Nemzedéktársát, a szintén zseniális Tadeusz Gajcyt a németek aug. 16-án ölték meg, 22 évesen. A fegyveres harcban részt vett lengyel költő-katonák sorsa kissé hasonlít Petőfiére – úgy látszik, hogy nemzeteink néha a legértékesebb gyémántokkal kénytelenek lőni az ellenségre.

A gyengén felszerelt felkelő egységek 63 napon keresztül folytatták a hősiesség, magányos harcot az ellenség döntő túlereje ellen, akik nehéztüzérséget és légierőt vetettek be ellenük. Hitler kiadta a parancsot, hogy Varsót tegyék a földdel egyenlővé és összes lakosát mészárolják le. A felkelés ideje alatt 16 ezer lengyel katona és körülbelül 200 ezer civil vesztette életét, akiknek több mint egyharmada a tömeges kivégzések áldozata lett. A német csapatok idős embereket, nőket és gyermekeket mészároltak le. Élő pajzsként használták őket a gyalogság és a tankjaik védelmére. Gyilkolták a hadifoglyokat és a sebesülteket, bombázták a kórházakat. Általánosok voltak a rablások, valamint a kislányok és nők ellen elkövetett erőszaktetelek. 1944. október 2-ától, a felkelés kapitulációját követő néhány hónapban, a német hadsereg különleges egységei eltüntették Varsót a föld színéről, felégetve és felrobbantva mindent, ami még maradt belőle. Mind ezt a Visztula másik oldaláról tétlenül szemlélték a szovjetek, akik a felkelés kirobbanásakor leállították offenzívájukat Varsó keleti külvárosában. A háború után a felkelőket üldözte, bebörtönözte és gyil-

kolta a kommunista hatalom. Nem kellett hozzá folytatni a harcot és részt venni az antikommunista mozgalomban – elég volt a felkelő-múlt. Azonban mielőtt ez bekövetkezett, a felkelők és a város civil lakossága egyaránt ismét azt tapasztalta meg, hogy magyar testvéreinkre még a legdrámaibb helyzetekben is lehet számítani. Ahogy teltek a napok, a német ostromgyűrű szorosabbra húzásával az így egymástól elvágott felkelő egységek csak a városi csatorna-rendszeren keresztül tarthatták egymással a kapcsolatot. A kivételt ez alól a magyarok által elfoglalt területek jelentették, ahol a lengyel felkelők nemcsak szabadon mozoghattak, de bújtatásra, orvosi ellátásra, a hadifelszerelés, sőt, fegyverek és német haditervek átadására is számíthattak. Több honvéd át is állt a felkelők oldalára, életét kockáztatva a magyar–lengyel barátság nevében, sokat közülük kivégeztek a németek. Mindennek hálás emlékét őrizzük a szívünkben.

A kerek történelmi évfordulók vonatkozásában nem győzzük eleget emlegetni, hogy milyen heroizmust, önfeláldozást és bátorságot igényelt a fegyveres szabadságharc. Fejet hajtva a hősök előtt, párhuzamosan más szempontból is megközelítjük a függetlenségért folytatott küzdelmet, melynek egyik legfontosabb színtere a kultúra. Az ország 123 évig tartó felosztottsága, aztán a második világháború, a kettős német-szovjet megszállás és az ezt követő több évtizedes kommunista diktatúra ideje alatt a lengyeleknek azért sikerült megőrizniük

a nemzeti azonosságukat, mert – az erős hitük mellett – megőrizték a kultúrájukat. Kultúrájukat és emlékezetüket. Mindkettőre mint a nemzeti identitás alapjára különös gondot fordít a budapesti Lengyel Intézet. Eltekintve a szakmai vitáktól, tisztelgünk a hősök és az áldozatok emléke előtt. Természetesen a lengyel társadalmi és kulturális élet legkiválóbbjairól sem feledkezünk meg, akiknek születési, illetve elhalálozási kerek évfordulójuk az idei évre esik. Sok megemlézendő név közül elsősorban Stanisław Moniuszkót (a lengyel nemzeti opera atyját), Gustaw Herling-Grudzińskit (világhírű lengyel író) és Anna Walentynowiczot (a lengyel antikommunista ellenzék ikonikus alakját, akit a Szolidaritás Anyjának nevezünk) emelném ki, mivel 2019 az ő emlékévük. Ebben a vonatkozásban rengeteg izgalmas programmal várjuk még kedves vendégeinket. Nem mindegyik megemlékezésünk lesz annyira látványos és formabontó, mint a varsói felkelés 75. évfordulójának alkalmából nemrég megszervezett csatarekonstrukció, de az összes rendezvényünk garantáltan érdekes és magas színvonalú. Emlékezzünk hát együtt! Merítsünk a gazdag múltunkból, mert igazán szép jövőt csak erős alapokra tudunk építeni!